

GEORGE G. MATEESCU – BURSIER AL ȘCOLII ROMÂNE DIN ROMA (1922–1924)

VERONICA TURCUȘ*

Articolul de față prezintă viața și activitatea lui **G. G. Mateescu** care, alături de Emil Panaitescu, Paul Nicorescu și Alexandru Marcu a făcut parte din prima generație de absolvenți ai **Școlii Române din Roma**. Discipol apropiat al lui **Vasile Pârvan**, G. G. Mateescu s-a specializat în **istorie antică și arheologie**, implicându-se, la îndemnul lui Vasile Pârvan, în săpăturile de la Ulmetum, Histria și Callatis. Pasionat de **istoria tracilor**, G. G. Mateescu a frecventat cursurile unor mari epigrafiști precum **Cardinali** sau **Halbherr**, ca și cursurile de istorie greacă și romană ale profesorilor **Karl Julius Beloch** și **Ettore Pais**. Anii petrecuți la Roma ca bursier al Școlii au însemnat pentru G. G. Mateescu, la fel ca pentru ceilalți tineri români studioși, o etapă decisivă în formarea lor intelectuală.

Fondate și organizate în anii 1920 – 1922 din inițiativa și prin contribuția lui Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, Școlile românești de la Roma și Paris au avut un rol important în formarea generațiilor de tineri istorici, arheologi, filologi, literați și artiști ai perioadei interbelice. Fiecare dintre cei doi mari savanți creatori de școală, au promovat direcții de cercetare specifice în cadrul instituțiilor pe care le conduceau, coordonarea lor științifică directă având ca rezultat formarea tinerilor discipoli care vor marca evoluția respectivelor discipline în perioada inter- și postbelică. Dacă la Școala din Paris s-au format istorici precum Constantin Marinescu, Scarlat Lambrino, Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu, Nicolae Corivan, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, Radu Vulpe sau Carol Göllner și artiști plastici de talia lui Catul Bogdan, Școala Română din Roma (Accademia di Romania) s-a deschis specializării – cel puțin în primele ei generații, îndrumate direct de Vasile Pârvan – tinerilor istorici ai antichității, arheologi și epigrafiști, în sfera filologiei fiind preferați clasiștii sau italieniștii. S-au format astfel acolo istorici precum G. G. Mateescu, Emil Panaitescu, Paul Nicorescu, Grigore Florescu, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, Radu Vulpe, Constantin Daicoviciu, Mihail Macrea, Dionisie Pippidi, Emil Condurachi, Francisc Pall (unii dintre aceștia urmând stagii de pregătire la ambele școli românești), clasiști ca Ștefan Bezdechi, istorici de artă precum Alexandru Busuioceanu și Virgil Vătășianu sau arhitecți ca Grigore Ionescu. Literați de talia lui George Călinescu sau italieniști precum Alexandru Marcu au devenit la rândul lor creatori de școală.

* Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca.

Simptomatic este că din prima generație de elevi ai Școlii din Roma (Emil Panaitescu, Paul Nicorescu, G. G. Mateescu și Alexandru Marcu), trei dintre aceștia se specializau în istorie antică, arheologie și epigrafie, îndrumați direct de Vasile Pârvan, filologia modernă fiind reprezentată doar de italianistul Alexandru Marcu. După încheierea stagiului la Roma, Emil Panaitescu și Paul Nicorescu vor ocupa catedrele de istorie antică de la Universitățile din Cluj și Iași, Panaitescu fiind apoi, mai bine de un deceniu (1929–1941), director al Școlii Române din Roma.

G. G. Mateescu a fost, la rândul său, un discipol apropiat al lui Vasile Pârvan, unul dintre specialiștii în istorie antică format la școala pe care acesta a constituit-o mai întâi la Muzeul Național de Antichități și la Universitatea bucureșteană, „exportată” după război în mediile academice din Iași și mai ales din Cluj, în beneficiul istoriei vechi și al arheologiei românești. După trecerea în neființă a lui Vasile Pârvan, în 1927, G. G. Mateescu i-a succedat la conducerea Școlii Române din Roma, directoratul lui – din nefericire de scurtă durată din pricina morții premature, la 7 iunie 1929, la vârsta de 37 de ani – situându-se pe linia continuității în raport cu reperele fixate de mentorul său.

Născut în 1892, la Giurgiu, George G. Mateescu și-a desăvârșit instrucția la Liceul Sf. Petru și Pavel din Ploiești, absolvind, primul din generația sa, cu media 8.20¹. Studiile superioare le-a urmat la Facultatea de Litere din București în anii 1910-1914, specializându-se în istorie și geografie. S-a distins și ca student, fiind chiar bursier prin concurs al facultății. Încă din anul al II-lea de studii, tânărul Mateescu s-a orientat spre cercetări de istorie antică și epigrafie, frecventând mai ales seminarul profesorului Vasile Pârvan, „la care participau – scria G. G. Mateescu în anii '20 – aproape numai licențiați în specialitatea istoriei sau a filologiei clasice, printre cari erau și actualii d-ni profesori de aici [Universitatea din Cluj – n. V.T.], D. M. Teodorescu și Ștef. Bezdechi. Se scotoceau aici știrile literare, epigrafice și arheologice ale antichității greco-romane, despre strămoșii noștri, cu gândul chiar al publicării unui «Corpus» al antichității thraco-dacice, se făcea critica textelor respective, se interpretau inscripții, se discutau chestiuni științifice din toate ramurile istoriei antice. La îndemnul d-lui V. Pârvan unii dintre noi am început a publica rezultate ale cercetărilor noastre în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”². Vasile Pârvan îl va introduce pe tânărul student și în munca de investigație arheologică, pe teren, la Ulmetum, încă din primele campanii de scoatere la lumină a cetății antice, din primăvara anului 1912. Pe șantierul arheologic de la Ulmetum, G. G. Mateescu a funcționat în calitate de asistent onorific al Muzeului Național de Antichități³ și al Serviciului de săpături arheologice⁴, al cărui director era, din anul 1910, Vasile Pârvan. În vara lui 1912 și

¹ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (D.J.A.N. Cluj), Fond Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, nr. 798, Facultatea de Litere, Dosar profesor G. G. Mateescu, nr. 127, f. 19v.

² D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., doc. nr. 221-1921/22, f. 1v.

³ *Ibidem*, f. 20.

⁴ D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., Dosar prof. G. G. Mateescu, nr. 127, f. 15.

În 1913, tânărul student a participat la toate săpăturile făcute de Pârvan la cetatea Ulmetum și mai târziu, în vara anului 1914, G. G. Mateescu s-a implicat, tot sub îndrumarea magistrului său, în prima campanie de săpături de la Histria. Încă din anii Universității s-a conturat pasiunea tânărului cercetător pentru lumea tracilor, aceasta constituind mai târziu și specializarea sa definitivă⁵. În toamna anului 1914, în luna octombrie, G. G. Mateescu și-a luat licența în litere, în specialitățile istorie antică, istorie universală și arheologie, cu mențiunea „magna cum laude”, comisia fiind compusă din profesorii V. Pârvan, N. Iorga și G. Murnu⁶. La sfârșitul lunii septembrie a aceluiași an, Pârvan îl va coopta definitiv pe tânărul Mateescu în funcția de asistent onorific în cadrul Muzeului Național de Antichități⁷, calitate în care își va însoți dascălul la Tomis, unde, în primele luni ale anului 1915⁸, a lucrat la cercetarea zidului cetății. În contextul în care Muzeul regional din Constanța a sprijinit respectiva inițiativă, G. G. Mateescu a contribuit la ordonarea colecției de monede antice a muzeului. De altfel, imediat după absolvire, G. G. Mateescu a intrat într-un program de pregătire doctorală sub directa îndrumare a lui Vasile Pârvan.

Vara anului 1915 l-a găsit pe tânărul arheolog, doctorand în litere, implicat la săpăturile arheologice de la Callatis și, în plus, ca asistent-ajutor al lui D. M. Teodorescu, a întreprins o campanie de cercetări arheologice în județul Durostor, unde au fost dezgropate zidurile unei cetăți bizantine lângă satul Chiose-Aidin, au

⁵ Ca student, G. G. Mateescu a întocmit, în anul al treilea de facultate, două lucrări cu acest subiect, apreciate în mod deosebit de Vasile Pârvan: *Știrile lui Tacit privitoare la traci și illiri* și *Știrile lui Velleius Paterculus privitoare la traci și illiri*. Aceste lucrări au fost prezentate în seminarul de istoria antică al profesorului Pârvan, prima cercetare fiind chiar premiată. I. Crăciun, *G. G. Mateescu. 1892-1929*, AIN 1931-1935, 6, p. 795-796.

⁶ D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. Cluj, Fac. de Lit., Dos. prof. nr. 127, f. 20v.

⁷ O scrisoare a lui Vasile Pârvan, din 18 septembrie 1914, adresată Ministrului Instrucțiunii și Cultelor recomandă suplینirea copistului Muzeului Național de Antichități, licențiat al Facultății de Litere, M. Doraș, bolnav de plămâni și internat într-un sanatoriu, de către proaspătul absolvent G. G. Mateescu; *Vasile Pârvan. Corespondență și acte*. Ediție îngrijită, cu introducere, note și indice de Alexandru Zub, București, 1973, p. 168.

⁸ Săpăturile de la Tomis, întreprinse în anul 1915, după ce s-a fost descoperit zidul vechii cetăți (în principal a unui turn) pe o proprietate privată, eveniment despre care Vasile Pârvan este anunțat de directorul Muzeului din Constanța. Ruinele scoase la iveală, alături de un alt grup de vestigii cunoscute anterior, aflate într-o unitate militară din localitate precum și în zona Bulevardului Ferdinand din orașul de atunci, au determinat campania de săpături de la Tomis din anul 1915. S-a impus o intervenție de urgență a specialiștilor Muzeului Național de Antichități care, așa cum îl înștiința Vasile Pârvan pe directorul Muzeului din Constanța la 12 ianuarie 1915, vor sosi cât mai curând posibil în localitate pentru a efectua primele prospecții. Existând deja acordul Ministerului Instrucțiunii Publice, la 4 februarie 1915, Vasile Pârvan solicită ministerului de resort eliberarea unor foi de drum destinate echipei de arheologi. Era de data aceasta vorba de șase persoane: „D. M. Teodorescu, conservatorul Muzeului, D. Pecurariu, desenatorul instituției, P. Nicorescu, doctorand în litere la vremea aceea, H. Metaxa, doctorand și custodele muzeului, G. Mateescu, doctorand în litere și S. Lambrino, student în litere”. O nouă cerere de deplasare a fost făcută de director la 13 februarie 1915, pentru același grup de persoane în vederea continuării săpăturilor la Tomis. Rezultatele campaniei arheologice au fost publicate de echipa de cercetători în AAR și în BCMI; *Vasile Pârvan. Corespondență...*, p. 170, 174.

fost identificate castrele și stațiunile de pe drumul roman Silistra-Turtucaia (Durostorum-Transmarisca) și au fost întreprinse sondaje arheologice la Cadichioi (Candidiana) și Vetrina (Tegulicium)⁹. Dacă săpăturile întreprinse la Cadichioi au fost făcute sub conducerea lui D. M. Teodorescu, cele de la Vetrina erau deja organizate de tânărul absolvent Mateescu, care din anul 1912, acumulasă o neîntreruptă experiență în domeniul antichităților clasice, practică sau de cabinet, sub directă îndrumare a maestrului său. Informațiile obținute de Mateescu pe teren în această campanie de săpături au fost publicate de acesta, împreună cu V. Pârvan, D. M. Teodorescu și I. Andrieșescu, în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe anul 1915” (p. 179-217)¹⁰. Raportul respectiv, împreună cu studiul de epigrafie *Tomioescus* (asupra unei inscripții inedite referitoare la Legiunea a V-a Macedonica), tipărit în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” din același an, constituie primele contribuții științifice ale tânărului arheolog și epigrafist. Specializarea sa în istoria tracilor și epigrafie va fi dovedită și de următorul studiu, din 1916, *Cercetări cu privire la traci: A. Emendațiuni la CIL (Corpus Inscriptionum Latinarum)*, în esență 14 noi lecturi la o serie de inscripții privitoare la traci¹¹, unde apare deja orientarea tânărului cercetător spre probleme legate de onomastica tracă.

În vara anului 1916, tot la indicația lui Vasile Pârvan, Mateescu a început săpăturile la cetatea Abrittus (Devegichioi, jud. Caliacra), mai întâi ca asistent al lui D. M. Teodorescu, apoi singur, descoperind o poartă din perioada romano-bizantină. Din păcate, investigațiile arheologice la Abrittus, cetate lângă care s-au desfășurat luptele trupelor romane cu goții, unde a murit în 251 p. Chr. împăratul Traianus Decius, au fost întrerupte de izbucnirea războiului și de invazia bulgaro-germană în Dobrogea. Cu toate că au existat demersuri pentru reluarea lor după Primul Război Mondial, nici în vara anului 1926 la situl respectiv nu putuse fi reîncepută munca de explorare arheologică¹².

Din octombrie 1916, G. G. Mateescu este numit asistent la Muzeul Național de Antichități din București¹³, însă și-a continuat și munca de profesor suplinitor în învățământul secundar din capitală, începută în anul 1915. În condițiile retragerii administrației românești în Moldova, în timpul Primului Război Mondial, G. G. Mateescu a preferat să rămână la București¹⁴, unde a funcționat ca profesor

¹⁰ Este vorba despre partea referitoare la *Cercetări arheologice între Silistra și Turtucaia în iulie-octombrie 1915. Raport special nr. 8*, redactată împreună cu D. M. Teodorescu. Vezi *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități...*, p. 46-51.

¹¹ BCMI 9, 1916, p. 29-40.

¹² D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Litere, doc. nr. 104 din 1925/26, f. 5.

¹³ În toamna anului 1916, postul de asistent la Muzeul Național de Antichități din București al lui G. G. Mateescu a devenit bugetar. *Ibidem*, doc. nr. 221-1921/22, f. 1.

¹⁴ O scrisoare a lui Vasile Pârvan din martie 1917, adresată ministrului de resort și referitoare la situația personalului Muzeului Național de Antichități aflat la Iași în refugiu, indică faptul că numai directorul instituției și asistentul științific Paul Nicorescu constituiau la vremea respectivă nucleul de specialiști al muzeului, ceilalți funcționari nefiind prezenți în capitala moldoveană. Scrisoarea avea alăturate statele de plată, cuprinzând diurna lui Pârvan și salariul lui Nicorescu, care au primit aviz favorabil la 14 martie 1917. *Vasile Pârvan. Corespondență...*, p. 203-204.

suplinitor la clasele divizionare paralele la Liceele „Sf. Sava”, „Gh. Lazăr”, „Mihai-Viteazul” și „D. Cantemir”, desfășurându-și activitatea până în 1919. În luna mai a aceluși an și-a susținut examenul de capacitate la istorie, fiind clasificat al patrulea, cu media 9¹⁵.

La Muzeul Național de Antichități din București, tânărul Mateescu va funcționa până în toamna anului 1919, când împreună cu alți specialiști din vechea Românie se va stabili la Cluj, ca profesor la Liceul „Gheorghe Barițiu” (1919-1926), apoi și la Seminarul Pedagogic Universitar, unde va profesa până în momentul morții¹⁶.

Din 1921, G. G. Mateescu va fi cooptat ca asistent la Institutul Arheologic al Universității nou înființate, viitorul Institut de Studii Clasice, iar de la 1 septembrie 1921 va funcționa ca asistent pe lângă Catedra de istoria antică a Facultății de Litere și Filosofie¹⁷. Din această poziție¹⁸, Consiliul Facultății de Litere al Universității clujene l-a recomandat, la 30 noiembrie 1921, ca membru al Școlii din Roma, un rol important având, desigur, și părerea mentorului său, Vasile Pârvan. De altfel, în cererea sa de a fi admis membru al nou-înființatei Școli Române din Roma, G. G. Mateescu și-a precizat concis direcția de cercetare spre care se orienta în momentul respectiv și care constituia totodată substanța investigațiilor sale pentru doctoratură („problema [...] urmelor rămase de la thraco-daci în împărăția romană, urme căutate mai ales pe calea epigrafică a inscripțiunilor”¹⁹), fixându-și în același timp calea de urmat („Ca membru al Institutului istorico-arheologic de la Roma aş avea puțină – preciza tânărul candidat la bursele Școlii – să-mi desăvârșesc studiile, urmând cursurile și seminariile Universității de acolo și continuând cercetările mele în bogatele biblioteci și muzee italiene”)²⁰. Este interesant de observat că G. G. Mateescu desemna proiectul instituțional al lui Vasile Pârvan „Institut istorico-arheologic de la Roma”, dovedind încă o dată intențiile fondatorului, inspirate de modelul Institutului Arheologic German din Roma, pe care îl frecventase în sejurul său din capitala Italiei din primăvara anului 1908.

În conformitate cu adresa Ministerului Instrucției nr. 126–330 din 4 ianuarie 1922, propunerea Facultății de Litere și Filozofie din Cluj este aprobată, lui G. G. Mateescu fiindu-i acordată bursa la Școala Română din Roma. Prin adresa nr. 229-1921/22 din 12 ianuarie 1922, decanul Facultății, Alexandru Lapedatu, îl

¹⁵ D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., Dosar profesor G. G. Mateescu, nr. 127, f. 20v.

¹⁶ O. Ghibu, *Omagiul Facultății de Litere [la moartea lui G. G. Mateescu]*, Societatea de Măine 6, 1929, nr. 11, p. 186.

¹⁷ D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., doc. nr. 328-1920/21; doc. nr. 704/2 din 1928/29, f. 37.

¹⁸ În toamna anului 1921, când Mateescu își înainta cererea către Consiliul profesoral al Facultății de Litere a Universității din Cluj pentru a fi recomandat „ca membru al Institutului istorico-arheologic de la Roma, înființat de curând supt direcțiunea d-lui profesor V. Pârvan”, era asistent extrabugetar al Institutului Arheologic și doctorand al Facultății de litere din Cluj, la secția istorică; *ibidem*, doc. nr. 221-1921/22, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1v.

²⁰ *Ibidem*, f. 2.

înștiințează pe „profesorul Gh. Mateescu de la Liceul „G. Barițiu” (actul oficial era trimis întotdeauna acolo unde respectiva persoană era titularizată sau își avea funcția de bază – n. V.T.) că „Ministerul Instrucției [...] a aprobat propunerea Facultății noastre de a vă acorda o bursă pentru școala română din Roma”²¹.

Alături de ceilalți trei membri ai Școlii din Roma (Alexandru Marcu, Paul Nicorescu și Emil Panaitescu), care au alcătuit prima generație de bursieri, rămași în istoria instituției ca adevărați fondatori pentru că au fost legați în mod direct (cel puțin Panaitescu și Marcu) de destinul Academiei românești din capitala Italiei și de evoluția italianisticii în România interbelică, G. G. Mateescu a întreprins în anii de stagiu roman mai ales lucrări de studii și cercetări pe teren și în muzee, pentru cunoașterea antichităților și operelor de artă locale. Sub îndrumarea docentului universitar Giuseppe Lugli, secretarul Școlii Române din Roma, a explorat Muzeele de Antichități din Roma și s-a familiarizat cu topografia antică a orașului. A participat, în primul an de bursă (1922–1923), la excursia arheologică de studii de mai multe zile la Napoli și Pompei, condusă de directorul Școlii. Dacă la Napoli tânărul cercetător a vizitat în primul rând Muzeul de Antichități²², obligatorie destinație pentru grupul de studioși conduși de directorul Vasile Pârvan, majoritatea fiind specialiști în istoria antică, formați de-a lungul anilor în cadrul Muzeului Național de Antichități din București sub directa îndrumare a acestuia, la Pompei a fost observată în principal munca de șantier arheologic²³.

De asemenea, urmând indicația mentorului său, Mateescu a întreprins cercetări în arhivele și bibliotecile romane, îmbogățindu-și în primul rând cunoștințele de epigrafie.

Din toamna anului 1923, studioșii îndrumați de Pârvan își puteau sistematiza materialul, edit sau inedit, descoperit în bibliotecile și arhivele italiene, cu ajutorul bibliotecii Școlii Române din Roma, cuprinzând peste 2.000 de volume, alcătuită pe parcursul primului an de funcționare al instituției prin grija directorului ei și care era specializată în romanitatea orientală. În urma eforturilor lui Vasile Pârvan, alături de publicațiile de filologie, arheologie, istorie și artă românească, s-a încercat completarea acestei biblioteci cu publicațiile mai importante sârbești, bulgărești, grecești, maghiare și rusești, precum și cu principalale scrieri în limbile occidentale privitoare la latinitatea răsăriteană. Această bibliotecă cu tematică circumscrisă era instituită spre uzul nu doar al membrilor ei, fiind deschisă și studioșilor interesați de latinitatea orientală, în special a bursierilor celorlaltor Școli din Roma, care puseseră bibliotecile lor la dispoziția tinerilor cercetători români încă din momentul inaugurării instituției românești din capitala Italiei.

²¹ D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. Cluj, Fac. de Lit., doc. nr. 229 pe 1921/22, f. 1.

²² D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. Cluj, Fac. de Lit., Dosar prof. G. G. Mateescu, nr. 127, f. 21.

²³ „Săpăturile cele nouă de la Pompei – scria Vasile Pârvan în raportul asupra activității Școlii Române din Roma în primul an de funcționare –, cari deocamdată sunt închise publicului, nu numai ne-au fost arătate, dar d-l doctor Matteo della Corte, inspectorul săpăturilor din Pompei, a rămas zile întregi cu noi, dând cele mai amănunțite și prețioase explicații, atât asupra frumoaselor descoperiri cât și asupra metodei noi de săpături, pe care am urmărit-o chiar în acțiune la unul din edificiile cari se dezgropau atunci”. AAR Dezbateri, 1922-23, ser. II, tom. XLIII, p. 112.

Sala bibliotecii a fost amenajată tot în apartamentul închiriat pe o perioadă de cinci ani pe Via Emilio del Cavaliere nr. 11 și compus din două etaje, un parter și un demisol, încă din luna mai a anului 1923 fiind pregătite dulapurile (însușind o suprafață de 20 m față pe 3 m înălțime), care urmau să adăpostească fondul de carte, constituit în primul rând prin contribuția Academiei Române, din colecțiile acesteia (volumele fiind dăruite sau doar puse la dispoziție), apoi din donațiile unor case de editură din țară precum și ale altor autorități românești²⁴. La colecția de carte cu care s-a deschis biblioteca în toamna anului 1923, s-au mai adăugat donațiile primite pe parcursul anului universitar 1923-1924 prin contribuția Italiei²⁵, Franței și Bulgariei, care au constat în lucrări de istorie, literatură și arheologie. Organizarea și catalogarea fondului de carte a fost operată prin efortul tuturor bursierilor Școlii, iar unul dintre ei, din cea de-a doua generație de membri ai instituției, Alexandru Busuioceanu (mai târziu cunoscut critic literar și profesor de istoria artei) și-a luat de bunăvoie sarcina de bibliotecar. La începutul anului 1924, sala de bibliotecă a Școlii a dobândit și funcționalitatea de sală de conferințe, fiind instalat un aparat de proiecții, care a servit în cadrul organizării primului ciclu de conferințe al Institutului românesc din capitala Italiei, desfășurat în lunile februarie-mai 1924, când au fost susținute o serie de șase prelegeri ale unor istorici și arheologi, atât italieni, cât și romani prin adopție, funcționând în calitate de directori ai celorlalte Școli din Roma. La aceste conferințe asistau cu regularitate bursierii români, dar și studiosii și directorii celorlalte instituții similare din capitala Italiei, precum și un variat public italian. Conferințele primului ciclu, la care a asistat și G. Mateescu, au fost axate pe teme de istorie antică, arheologie, topografie și istoria artei, potrivite direcției de specializare a bursierilor și specificului Școlii românești. Inaugurarea inițiativei a avut loc la 23 februarie 1924, când profesorul Roberto Paribeni²⁶ – interesat în anii respectivi de perioada împăratului Traian, deoarece atunci pregătea monografia *Optimus Princeps. Saggio sulla storia e sui tempi dell'imperatore Traiano* (2 vol., Messina, 1926) – a prezentat un material despre *Porta Aurea*. Seria a continuat la 1 martie 1924, cu o conferință a directorului Școlii Engleze din Roma, Thomas Ashby – unul dintre

²⁴ Donațiile din țară au venit din partea Fundației Culturale „Principele Carol”, a Ministerului Cultelor și Artelor, a Ministerului Instrucțiunii Publice prin „Casa Școalelor”, precum și prin grija direcțiilor principalelor edituri românești (Cultura Națională, Cartea Românească, Socec, Steinberg, F. Göbl Fii, Pavel Suru). V. Pârvan, *Proemio*, ED 1, 1923, p. VI.

²⁵ Din partea italiană au contribuit la dotarea bibliotecii Școlii Române din Roma cu fond de carte Ministerul Afacerilor Externe al Italiei și Fundația „Leonardo”. *Ibidem*.

²⁶ Roberto Paribeni (1876-1956), arheolog și istoric al antichității, a ocupat ani de-a rândul funcțiile de inspector și director al muzeelor din Napoli și Roma și va deține mai apoi, între anii 1928 și 1933, poziția de director general al Antichităților și artelor frumoase, pentru ca, din 1934, să îi urmeze lui Corrado Ricci la conducerea Institutului de Arheologie și Istoria Artelor din Roma, fiind paralel și profesor de arheologie la Universitatea Catolică din Milano. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866/2003. Dicționar*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, 2003, p. 626; Lucilla de Lachenal, *Roberto Paribeni: brevi cenni biografici*, Bollettino d'Arte 92 (139), 2007, p. 5-7.

susținătorii proiectului lui Pârvan încă din toamna anului 1921, când acesta a întreprins o călătorie la Roma pentru organizarea Școlii sale –, expunere centrată pe un subiect de topografie antică (*Sistemul stradal în împrejurimile Romei*).

La 15 martie 1924, conferința în cadrul Școlii Române din Roma profesorul Giuseppe Cardinali²⁷, cel care avea să își imprime în mod decisiv influența asupra pregătirii lui G. G. Mateescu în perioada stagiului său italian, îndrumându-i studiile în sfera epigrafiei romane²⁸. Urmând sfatul lui Vasile Pârvan, tânărul G. G. Mateescu îi va frecventa cursurile și seminariile la Universitate, dobândind aceeași pasiune pentru detaliu și cercetare minuțioasă. De altfel Giuseppe Cardinali l-a apreciat în mod deosebit pe Mateescu, cooptându-l la redactarea marelui *Dizionario Epigrafico di Antichità Romane*, unde i-a publicat nota despre divinitatea tracă *Iambadules*²⁹.

Interesul lui G. G. Mateescu pentru divinitatea tracă *Iambadule* a fost stimulat de studiul publicat de Georges Seure – autor pe care îl va frecventa mult pentru teza sa de doctorat – în „*Revue des Études Grecques*” din 1913, cercetare asupra sanctuarului divinităților peregrine destinat soldaților pretorienii traci, descoperit în apropiere de biserica Sant'Eusebio de pe Esquilin (situată în actuala Piazza Vittorio Emanuele), denumit metaforic de Mommsen „un adevărat San Luigi dei Francesi pentru traci”³⁰. Printre divinitățile trace adorate acolo se număra și *Iambadule*, personaj obscur și puțin cunoscut istoriografiei precedente (relieftat de o inscripție greacă descoperită pe plinta unui relief din respectivul sanctuar), în jurul căruia s-a iscat o adevărată dispută istoriografică, cu privire la sexul căruia aparținea idolul respectiv. Contrar părerilor celorlalți cercetători, opinia lui Seure a înclinat în favoarea masculinității personajului, considerându-l o variantă a eroului trac și în același timp epitet al lui Dionysos. Placa votivă a fost expusă în Palazzo dei Conservatori și reanalizată în anii '20, cu această ocazie G. G. Mateescu fiind însărcinat de Giuseppe Cardinali cu redactarea unui mic articol, pe care tânărul cercetător român l-a intitulat *Iambadules*, pentru Dicționarul epigrafic atunci în curs de editare. Această voce, pe care Mateescu a axat-o pe contribuția lui Seure,

²⁷ Giuseppe Cardinali (6 august 1897-22 ianuarie 1955) era roman prin naștere și pregătire științifică, absolvent al Universității „La Sapienza” din Roma, promoția anului 1901. Traseul său academic l-a condus de la activitatea de docent în istorie antică la Universitatea din Roma, începută în 1905, la cea desfășurată în aulele universităților din Genova (cu începere din 15 ianuarie 1911) și din Bologna (unde a conferențiat de la 27 octombrie 1912). De la sfârșitul anului 1922 se afla din nou în capitala Italiei, unde a funcționat, cu începere de la 24 decembrie 1922, ca profesor de epigrafie și antichități romane al Universității din Roma. Scrierile sale sunt în general studii specializate și minuțioase, de mai mare întindere fiind: *Il regno di Pergamo. Ricerche di storia e di diritto pubblico*, Roma, 1906, XIV+302 p.; sau *Studi graccani*, Genova, 1912, IV+212 p., în care se ocupă de izvoarele istoriei fraților Gracchi, de chestiunea agrară și de redactarea legii Sempronia agrară).

²⁸ În expunerea sa din 15 martie 1924, profesorul Cardinali a prezentat publicului întrunit în sala de conferințe a Școlii o interesantă analiză asupra importanței Romei și unificării Italiei antice. V. Pârvan, *Raport asupra activității Școlii Române din Roma în anul 1923/24*, AAR Dezbatere, 1923-24, ser. II, tom. XLIV, p. 133-134.

²⁹ E. De Ruggiero, *Dizionario Epigrafico di Antichità Romane* IV, Roma, 1924, p. 2-3.

³⁰ CIL VI, p. 720 apud G. G. Mateescu, *I Traci nelle epigrafi di Roma*, ED 1, 1923, p. 133.

actualizată desigur cu bibliografia anilor '20, era în acord cu opinia cercetătorului francez, admițând masculinitatea divinității și interpretând-o ca o variantă a reprezentării, cu un nou epitet, al Eroului (sau Cavalerului) trac. În plus, Mateescu a dat câteva exemple de epitete similare, bazându-se pe o serie de descoperiri din Pannonia inferioară sau Târnovo, frecventate în contextul cercetării sale privitoare la traci. În privința raportului cu Dionysos, Mateescu aprecia, contrar părerilor lui Seure, că nu există vreo legătură cu respectiva divinitate, lipsind indicația în acest sens de pe materialul lapidar, unde e amintit cu același nume doar pretorianul respectiv, denotație destul de frecventă în lumea tracă³¹.

Celălalt mare profesor universitar ale cărui cursuri și seminarii au fost frecventate de G. G. Mateescu în perioada sejurului său roman, tot în urma sfatului lui Vasile Pârvan, a fost Federico Halbherr (Rovereto, 15 februarie 1857 – Roma, 17 iulie 1930), primul director al misiunii arheologice italiene în Creta, înființată în 1899³². Preocupările sale științifice au fost legate de civilizația minoică, iar în istoria arheologiei numele său rămâne legat de descoperirea de la Görtina (a unei inscripții într-un dialect antic grecesc, Legile din Görtina) sau de scoaterea la lumină a resturilor palatelor de la Festos și, în 1903, de la Aghia Triada. Acribia și minuțiozitatea științifică l-au făcut pe Halbherr să adune un imens material asupra inscripțiilor cretane, din care a publicat prea puțin în timpul vieții (vezi mai ales rapoartele sale de săpături din vremea în care conducea misiunea arheologică italiană din Creta), opera sa fiindu-i editată postum la Roma, la Istituto Poligrafico dello Stato, în mai multe volume, începând cu 1935, 1939 și până înspre anii '50. La Universitatea din Roma, F. Halbherr a susținut seminarii și cursuri de epigrafie și antichități grecești și înțelegem de ce frecventarea prelegerilor și a orelor practice ale unui astfel de profesor l-a determinat pe epigrafistul de mai târziu G. G. Mateescu să cumuleze un amplu material epigrafic pentru *Onomasticon Thracicum* imaginat de Pârvan, nemulțumit mereu de nivelul la care a ajuns cu cercetarea și de cantitatea de informație adunată, onomasticon rămas nepublicat până la moartea sa, survenită în 1929.

Definitiva specializare a tânărului cercetător G. G. Mateescu în domeniul istoriei tracilor s-a produs în anii studiilor sale la Roma, sub îndrumarea a lui Vasile Pârvan. De altfel directorul Școlii era cel care fixa întotdeauna bursierilor teme de lucrări mari de diplomă, direcția de studiu a lui G. G. Mateescu în perioada în care a fost membru al Institutului românesc din capitala Italiei fiind stabilită clar de Pârvan: cercetarea „răspândirii elementului tracic în întregul Imperiu roman”³³. Pentru a-și putea încadra cercetările în contextul istoric corect,

³¹ Mateescu, *op. cit.*, p. 158-159.

³² Pentru o panoramă asupra politicii culturale a Italiei în bazinul mediteranean în primul deceniu al secolului al XX-lea și a aspirațiilor italiene către o activitate arheologică extrateritorială similară celei conduse de alte mari puteri europene (Germania de exemplu) vezi *L'archeologia italiana nel Mediterraneo fino alla seconda guerra mondiale* (a cura di V. La Rosa), Catania, 1986 sau M. Petricioli, *Archeologia e Mare Nostrum. Le missioni archeologiche nella politica mediterranea dell'Italia 1891-1943*, Roma, 1990.

³³ Raportul lui Vasile Pârvan asupra activității Școlii Române din Roma în anul 1922-23, AAR Dezbateri, 1922-23, ser. II, tom. XLIII, p. 111-113.

Pârvan l-a îndrumat pe G. G. Mateescu nu doar spre frecventarea cursurilor și seminariilor unor epigrafiști precum Cardinali sau Halbherr, ci și către cursurile de istorie greacă și romană ale profesorilor Karl Julius Beloch și Ettore Pais³⁴, autorități în domeniul istoriei grecești și romane³⁵.

Ettore Pais³⁶, profesor de epigrafie la Universitatea din Roma (1906 – 1931) și director al Muzeului de Arheologie din Roma în perioada respectivă, beneficiase de o specializare la Berlin, în 1881, sub îndrumarea lui Theodor Mommsen, devenind un discipol al acestuia. Experiența acumulată în mediile academice italiene cu care a venit în contact și în special școala lui Mommsen din care se revendica, l-a impus pe Ettore Pais în ambianța științifică italiană ca un riguros critic al izvoarelor istoriei antice. Această abordare metodologică fondată pe un criticism exacerbant al surselor l-a direcționat către o accentuată delimitare față de scrisul istoric precedent și chiar către o contestare a întregii tradiții istoriografice până în secolul al IV-lea î. Hr.³⁷. În perioada în care Ettore Pais i-a fost profesor lui G. G. Mateescu, acesta își pregătea sintezele asupra istoriei romane și italiene, *Storia dell'Italia antica* (apărută în două volume în 1925) și *Storia di Roma durante le guerre puniche* (publicată tot în două volume în 1926), preocupările științifice de moment³⁸ influențând desigur și nivelul prestației didactice de care beneficiau studenții frecventatori ai cursurilor sale, acestora fiindu-le oferit un cadru generos al istoriei Romei antice, interpretat într-o manieră critică pozitivistă mommsiană³⁹.

³⁴ Ettore Pais a fost ales, la 12 iunie 1924, la recomandarea lui Vasile Pârvan (la fel ca Roberto Paribeni, directorul Muzeului Național Roman sau Giuseppe Lugli, docent al Universității din Roma și secretar al Școlii Române de acolo) membru de onoare străin al Academiei Române. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 617.

³⁵ D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., Dosar prof. G. G. Mateescu, nr. 127, f. 21.

³⁶ Ettore Pais (Borgo San Dalmazzo, 27 iulie 1856 – Roma, 28 martie 1939), născut într-o familie de origine nobiliară din Sassari, și-a desăvârșit formația de istoric al antichității în mediul universitar florentin, fiind student al lui Atto Vannucci și Domenico Comparetti, obținând licența în litere în anul 1878. Tributar originilor, interesul său științific s-a îndreptat spre Sardinia, unde a activat între anii 1880 și 1884, fondând Muzeul arheologic al Universității din Sassari și aflându-se la conducerea celui de la Cagliari. În orientarea sa științifică, Ettore Pais a beneficiat de o specializare la Berlin, în 1881, la școala lui Theodor Mommsen, devenind un discipol al acestuia. Itineralul său didactic l-a purtat la Palermo, unde în anul 1886 a fost chemat la catedra de istorie antică a Universității de acolo, apoi la Pisa, funcționând în mediul universitar local din 1888. În perioada 1899-1904 a fost profesor la Napoli, oraș în care va conduce mai apoi, între anii 1910-1914, Muzeul Arheologic, pentru ca din 1906 să predea la Universitatea din Roma, prelegerile sale axându-se mult pe epigrafie. E. Breccia, *Ettore Pais: in memoria di un maestro*, RSI 4, 1939, p. 285-301; A. Solari, *Necrologio [Ettore Pais]*, RendBologna 1938-39, ser. IV, vol. II, p. 176-187.

³⁷ Vezi lucrarea lui Ettore Pais, *Storia critica di Roma durante i primi cinque secoli*, 4 vol., 1913 - 1920.

³⁸ Până în anul 1923, Ettore Pais publicase o serie de cercetări focalizate pe istoria antică a Sardiniei, Siciliei și Corsicai (*La Sardegna prima del dominio romano*, 1881; *Storia della Sicilia e della Magna Grecia*, 1894; *La civiltà dei Nuraghi e lo sviluppo sociologico della Sardegna*, 1923; *Storia della Sardegna e della Corsica durante il dominio romano*, 1923), o lucrare fundamentală de epigrafie (*Fasti triumphales populi Romani*, 1923) și o primă încercare de sinteză a istoriei romane (*Storia di Roma*, 2 vol., 1898 - 1899).

³⁹ De activitatea științifică a lui Ettore Pais se leagă fondarea revistei *Studi Storici* (1892), continuată în anii 1908-1913 cu titlul *Studi Storici per l'Antichità Classica*, precum și coordonarea

Dacă frecventarea cursurilor lui Pais l-au introdus pe tânărul bursier român G. G. Mateescu în direcția istoriografică și de cercetare de extracție mommsiană, prelegerile de istorie greacă ale lui Karl Julius Beloch⁴⁰ l-au familiarizat cu o linie de cercetare fundamental opusă, istoricul fiind considerat un „outsider” al lumii academice germane, în special după disputa violentă cu Theodor Mommsen, în urma căreia Beloch a ratat numirea la Greifswald, postul de profesor fiind atribuit lui Otto Seeck, un discipol al lui Mommsen. Spre deosebire de Ettore Pais, un italian care și-a desăvârșit pregătirea în mediul pozitivist german, Beloch era un german format în Italia, unde și-a luat, la Roma, în anul 1877, libera docență, devenind din 1879 profesor extraordinar de istorie antică. Din punct de vedere metodologic, demersul investigativ al lui Beloch s-a caracterizat printr-o apropiere sceptică față de izvoare și printr-o abordare novatoare a reconstituirii faptului istoric, deseori deosebit de subiectivă. O dovadă a acestui demers este cercetarea despre *Federația italică sub hegemonia Romei*, publicată în 1880, pentru care s-a servit și de metodele statistice, alături de tradiționalele mijloace de investigație istoriografică, ajungând la concluzii sensibil diferite de ale lui Mommsen, care i-a și răspuns într-o manieră critică și oarecum răutăcioasă⁴¹. Cu toate că în sprijinul ideilor lui Beloch s-a ridicat și istoricul Ulrich von Wilamowitz Moellendorff, marea parte a istoriografiei germane l-a considerat pe Beloch un soi de paria, mai ales odată cu impunerea nazismului în Germania⁴². De la utilizarea metodelor statistice, cercetările lui Beloch s-au extins în sfera demografiei, savantul urmărind

proiectului de traducere în limba italiană a lucrărilor capitale ale lui Mommsen, Gibbon, Gregorovius, Duruy și Tillemont. Vezi pentru analiza istoriografică a operei sale *Aspetti della storiografia di Ettore Pais. Incontri perugini di storia della storiografia antica e sul mondo antico* în *Atti del Convegno, Acquasparta, Palazzo Cesi, 25-27 maggio 1992* (a cura di L. Polverini), Napoli, 2002.

⁴⁰ Karl Julius Beloch (Petschkendorf, 21 ianuarie 1854 – Roma, 1 februarie 1929) era, în fond, de formație italiană, problemele de sănătate pe care le avuse în adolescență (în special o bronșită acută) obligându-l la frecvente sejururi în peninsula. Provenind dintr-o familie de bogați proprietari funciari din Silezia, Beloch a beneficiat de resursele financiare necesare desăvârșirii studiilor la Palermo și Roma, licența obținându-și-o la Heidelberg, în 1875.

⁴¹ Th. Mommsen, *Storia di Roma* I-V, Milano, 1962, p. 249.

⁴² Dezacordul științific între Mommsen și Beloch s-a adâncit, cel dintâi sabotându-i istoricului de formație italiană, în 1889, ocuparea catedrei universitare de la Breslau, chiar dacă cel care o vacanta, profesorul Eduard Meyer, își exprimase clara preferință pentru Beloch, așa că postul i-a revenit lui Ulrich Wilken, unul dintre emulii lui Mommsen. O ultimă tentativă a lui Beloch de a ocupa o catedră în Germania a avut loc în anul 1912, când profesorul, care predă la Roma, a obținut un post la Leipzig, la care însă a renunțat din motive familiale (legate de sănătatea soției), rămânând, din acel moment și până la sfârșitul carierei sale didactice, în mediul universitar italian. Activitatea sa didactică și științifică la Roma a marcat decisiv dezvoltarea arheologiei italiene și a format generații de studioși ai istoriei antice, între care ar fi de amintit spre exemplu Gaetano De Sanctis sau Giorgio Buchner. În istoriografie a rămas mai ales prin compacta sa istorie grecească (*Griechische Geschichte*), apărută la Strasbourg în 1893, ale cărei patru volume erau la rândul lor divizate, fiecare, în alte două, într-unul fiind narate evenimentele, iar celălalt conținând explicații în legătură cu modul în care s-a ajuns la respectivele concluzii, principalul element de noutate și de discontinuitate cu vechea istoriografie fiind reprezentat de ipoteza că între epoca miceniană și perioada arhaică nu a existat nici un secol de umbră.

în mod special dinamica demografică a lumii antice, așa cum este pusă în evidență de lucrarea asupra populației în lumea greco-romană apărută la Leipzig în 1886.

De altfel, legat de influența lui Beloch asupra pregătirii științifice a primei generații de elevi ai Școlii Române din Roma, ar fi de remarcat că metoda sa de cercetare, oarecum „exotică” într-o istoriografie europeană a sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX, predominant tributară pozitivismului german în sfera investigațiilor de istorie antică și arheologie, a fost receptată de acei bursieri care aveau o disponibilitate spre demersuri de statistică și demografie, cum a fost Emil Panaitescu, care încă din anii studiilor sale universitare și post-universitare publica în „Convorbiri Literare” mici articole cu asemenea profil, desigur raportate la teme de istorie modernă⁴³. În anul 1934, în volumul închinat memoriei lui Vasile Pârvan, publicat la „Cartea Românească”, Emil Panaitescu a contribuit cu un studiu despre *Numărul geților și dacilor. Comentar după Strabo*⁴⁴, care a stârnit reacții în istoriografia vremii și chiar critica destul de vehementă a unui alt fost membru al Școlii din Roma, Ștefan Bezdechi⁴⁵, clasicist de formație germană⁴⁶ și care a adus după sine păreri pro și contra, în favoarea lui Panaitescu pronunțându-se prin intermediul revistei „Cercetări Istorice” un alt „ex-alunno” al amintitei instituții, tot istoric al antichității, Paul Nicorescu⁴⁷.

În mod decisiv, cursurile pe care le-a frecventat G. G. Mateescu la Universitatea romană, la sfatul și sub directa îndrumare a mentorului său, Vasile Pârvan, aveau menirea să-i creeze tânărului cercetător în domeniul istoriei antice, arheologiei și epigrafiei, un cadru complex și complet de formare intelectuală, prin familiarizarea cu principalele curente istoriografice și metodologii istorice ale cercetării europene în domeniu.

⁴³ Em. Panaitescu, *[Statistica populației Franței]*, Convorbiri Literare 41, 1907, nr. 5, p. 536; idem, *Universitățile germane în semestrul de vară 1911*, Convorbiri Literare 45, 1911, nr. 11, p. 1297 - 1298.

⁴⁴ Panaitescu, *Numărul geților și dacilor. Comentar după Strabo*, în *In memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 251-264.

⁴⁵ Șt. Bezdechi, *Câteva considerații asupra studiului D-lui Em. Panaitescu „Numărul Geților și al Dacilor”*, Cluj, 1934, 12 p.

⁴⁶ Specializat la Berlin și având contacte cu școala germană de acolo, în special cu Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Vezi Nicolae Lascu, *Clasicii antici în România*, Cluj-Napoca, 1974 precum și studiul circumscris problemei al lui Radu Ardevan, *Viața și activitatea lui Ștefan Bezdechi*, ActaMN, 24-25, 1987 - 1988, p. 1155-1163. Ar fi de altfel de remarcat adevărata fascinație pe care filologul homeric Moellendorff a exercitat-o asupra unor întregi generații de studenți, inclusiv asupra studioșilor străini veniți să se specializeze în Germania. A fost unul dintre profesorii preferați ai lui Pârvan, care l-a avut ca model în anii de început ai secolului trecut, în timpul în care și-a desăvârșit pregătirea în mediul academic berlinez. Ulrich von Wilamowitz Moellendorff (1848 - 1931), profesor la Greifswald, Göttingen și Berlin, a urmărit în cercetările sale perioada antichității clasice, fiind interesat în mod deosebit de lumea greacă, analizată atât din punct de vedere istoric, cât și lingvistic. Pregătirea desăvârșită sub conducerea unui astfel de specialist deschidea tinerilor nu doar orizontul filologic, așa cum a fost în cazul lui Bezdechi, dar și cel istorico-arheologic și epigrafic. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 899. Pentru specializarea lui Pârvan în Germania vezi Al. Zub, *Vasile Pârvan 1882-1927. Biobibliografie*, București, 1975.

⁴⁷ P. Nicorescu, *Em. Panaitescu, Numărul Geților și al Dacilor, comentariu după Strabo* (extras din vol. *In memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, 16 p.), *Cercetări Istorice*, 8-9, 1932 - 1933, nr. 3, p. 336-337.

În primăvara anului 1924 studioșii Școlii din Roma, acum în număr de șapte – căci se adăugaseră, din 1923, Alexandru Busuioceanu, care urmărea specializarea în istoria artei, Ștefan Bezdechi, interesat de filologia clasică și Claudiu Isopescu, investigator al arhivelor și bibliotecilor italiene pe direcția filologică deschisă de Alexandru Marcu, cea a literaturilor romanice și a comparatismului literar, preocupat mai ales de știrile italiene privitoare la români în literatura italiană a secolelor XVI-XVII – au putut audia în cadrul instituției alte trei conferințe interesante, la 29 martie 1924 cea a profesorului Antonio Muñoz⁴⁸, directorul general al monumentelor din Roma, care a vorbit bursierilor despre *Roma în secolul al XVII-lea*, prezentând publicului numeroase proiecții, la 10 mai 1924 prelegerea susținută de Densmore Curtis, profesorul de arheologie al Școlii Americane din Roma (care a prezentat cu numeroase proiecții *Mormântul Bernardini*), iar la 17 mai expunerea profesorului Guido Calza, directorul săpăturilor de la Ostia, asupra rezultatelor ultimei campanii de investigații arheologice de acolo, completată de asemenea de un bogat material imagistic. De altfel profesorul Guido Calza⁴⁹, alături de istoricul de artă Giulio Quirino Giglioli,

⁴⁸ Istoricul de artă Antonio Muñoz a ocupat, în anii 1914 - 1928, funcția de suprintendent al monumentelor din Lazio, iar după aceea a devenit director al Antichităților și Artelor Frumoase în cadrul guvernatoratului Romei. A fost prin excelență un om al regimului mussolinian, fiindu-i încredințată conducerea unora dintre cele mai discutate sistematizări urbanistice realizate la Roma în timpul Italiei fasciste. Opiniile sale artistice erau în perfectă concordanță cu țeșutul ideologic al regimului și cu preferința pentru structurile antice în defavoarea formelor barocului, care au fost cele sacrificate în decursul reamenajărilor edilitare mussoliniene. Încă din anul 1919, Muñoz și-a exprimat concepția arhitectonico-artistică în sistematizarea bisericii romane Santa Sabina de pe Aventin, restructurare încheiată în anul 1938, când monumentul a fost adus la forma sa originală bazilicală, preferându-se expresia artistică paleocreștină, în defavoarea fastului manieristico-baroc pe care biserica îl dobândise în urma transformărilor datorate lui Domenico Fontana, operate în 1587, și lui Francesco Borromini, datând din 1643. Tot viziunii lui Muñoz se datorează restaurarea interiorului bazilical al bisericii San Giorgio in Velabro, întreprinsă în 1926 sau readucerea la expresia arhitectonică originală a bisericii Santa Balbina (executată între anii 1929 – 1939). În istoriografia de artă, Muñoz a rămas prin sintezele relative la arhitectura și expresia artistico-urbanistică a Cetății Eterne în diferite epoci: *Roma barocca* (1918), *Roma di Dante* (1923), *Roma di Mussolini* (1935). *Dizionario Enciclopedico Italiano. VIII. MOM-PAN*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, 1958, p. 170; Ferruccio Lombardi, *Roma. Chiese, conventi, chiostrri. Progetto per un inventario 313–1925*, Roma, 1993.

⁴⁹ Atât Guido Calza (21 aprilie 1888 – 14 aprilie 1946), de origini milaneze, cât și G. Q. Giglioli, s-au format în mediul academic roman, la școala lui Emanuele Löwy. Guido Calza a beneficiat de asemenea de îndrumările lui Orazio Marucchi, Dante Vaglieri – a cărui muncă în cadrul săpăturilor de la Ostia antică o va continua – și Julius Beloch, cu care a susținut în 1911 teza de licență pe un subiect legat de cucerirea romană a Cretei. Din anul 1912, când a fost angajat prin concurs în Administrația Antichităților și a Artelor Frumoase, fiind trimis ca inspector la Ostia, și-a legat cariera de arheolog de acest magistral complex. Eforturile sale aici, la început sub conducerea lui Vaglieri (decedat prematur în 1913), apoi sub direcțiunea administrativă de scurtă durată a lui Angelo Pasqui și sub coordonarea de un deceniu a lui Roberto Paribeni, au transformat situl într-un monumental oraș antic restituit publicului și cercetătorilor asemeni Pompeiului. Aceasta este perioada în care Calza s-a specializat în studiul comparat al monumentelor și, mai ales, al locuințelor, publicând, alături de regulatele rapoarte asupra stadiului săpăturilor la Ostia (G. Calza, *Ostia*.

director al Muzeului Național di Villa Giulia în perioada în care Mateescu era bursier al Școlii și, din 1924, profesor la Pisa, au organizat pentru membrii institutului românesc din capitala Italiei câte o excursie anuală pe șantierul arheologic de la Ostia antică, respectiv în centrele cu ruine antice ale Etruriei.

Tinerilor bursieri ai Școlii Române din Roma, pe care îi conducea pe teren pentru a le explica tehnica de săpătură folosită la Ostia și cele mai recente descoperiri de acolo, profesorul Guido Calza le-a sădit pasiunea pentru studiul habitatului antic, pentru o investigație de natură arheologico-arhitectonică și sociologică (studiile sale s-au dezvoltat treptat către o investigație de natură statistică a populației, bazată pe numărul de *insulae* existente), extrem de utilă și aplicabilă în interpretarea datelor oferite de cercetările arheologice din țara noastră.

În primăvara anului 1924, Mateescu a participat și la cea de-a doua excursie, devenită deja tradițională, de la Pompei, în condițiile unei veritabile permanentizări a relațiilor dintre Școala Română, reprezentată de statura științifică a academicianului Vasile Pârvan și cele două mari servicii de săpături italiene, de la Pompei și Ostia, conduse de Matteo della Corte, respectiv G. Calza⁵⁰. Tot în acest al doilea an de specializare la Roma, tânărul G. G. Mateescu a participat, împreună cu seminarul de arheologie al profesorului Giglioli, la cele „două excursiuni științifice în centrele cu ruine antice ale Etruriei”⁵¹. Istoricul de artă Giulio Quirino Giglioli⁵² a fost specialistul care l-a familiarizat pe Mateescu cu topografia antică,

Continuazione dello scavo sul decumanus. Scoperte di nuove scholae nel portico dietro il teatro, NotSc 11, 1914, p. 69 ssq.; idem, *Gli scavi recenti nell'abitato di Ostia*, Monumenti antichi dei Lincei 26, 1920, p. 321-430), lucrări tematice precum *La preminenza dell'insula nell'edilizia romana* (Monumenti antichi dei Lincei 23, 1915, nr. 2, p. 541-608) sau *Le origini latine dell'abitazione moderna*, apărută în anul 1923 (vezi *Le arti decorative*, 1923, 1). Această direcție de investigație o va continua și după 1924, an când a devenit director al săpăturilor din Ostia, tipărind, de exemplu, în anul 1941, un studiu asupra tipului de locuință din Ostia (cu curte interioară prevăzută cu portic) ilustrat prin intermediul celor mai semnificative modele scoase la lumină în urma campaniilor arheologice pe care le conducea (G. Calza, *Contributi alla storia dell'edilizia imperiale romana* Palladio, 5, 1941, nr. 1, p. 1-33). Rezultatele cercetărilor sale arheologice dintre anii 1928 și 1931 le-a publicat în lucrarea exemplar alcătuită, *La necropoli del porto di Roma nell'Isola Sacra*, Roma, 1940; L. Rocchetti, *Calza, Guido* în *Dizionario Biografico degli Italiani. XVII. CALVART-CANEFRI*, Roma, 1974, p. 45-47; G. Becatti, *Commemorazione di Guido Calza*, RendAccPont 22, 1946-47, p. 23-30.

⁵⁰ „Și în acest an – scria Vasile Pârvan în raportul asupra activității Școlii Române din Roma pe 1923/24 – d-l dr. Matteo della Corte, inspectorul săpăturilor de la Pompei, a condus personal timp de două zile, pe membrii Școlii, explicându-le în amănunte noile descoperiri și metodele noi de cercetare”. AAR Dezbatere, ser. II, tom. XLIV, 1923-24, p. 133-134.

⁵¹ Vezi *Curriculum vitae* întocmit de G. G. Mateescu în decembrie 1926, în vederea acceptării sale la examenul de docență, în D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., Dosar prof. G. G. Mateescu, nr. 127, f. 21.

⁵² Giulio Quirino Giglioli (1886-1956) se orientase încă din studenție spre arta clasică, romană și etruscă, fiind discipol al lui Emanuel Löwy și Rodolfo Lanciani. În vremea primului război mondial a publicat deja o lucrare despre *Apollo di Veii* (1916), activitatea sa continuând în anii '20, când s-a concentrat pe publicarea fasciculelor din *Corpus Vasorum Antiquorum* pentru Villa Giulia (1925), cele pentru Muzeul Capitolin fiind tipărite mult mai târziu. În anii în care direcționa Muzeul etrusc

având din 1923, alături de calitatea de director al Muzeului Național din Villa Giulia, și pe cea de profesor de topografie antică la Universitatea din Roma. Talentul său pedagogic și performanțele științifice l-au făcut cunoscut ca un creator de școală în mediul academic italian, prelegerile sale inspirând generații de studenți, între care și pe Massimo Pallottino, unul dintre fondatorii studiilor etrusce ca disciplină istorică⁵³. Tot de numele său este legată, după căderea fascismului al cărui susținător fervent a fost și după încheierea războiului, când s-a reîntors la munca de catedră la Universitatea din Roma, fondarea cunoscutei publicații „Archeologia Classica” (1948), una dintre cele mai importante reviste de studii clasice din Italia. Ar mai fi, de asemenea, de amintit contribuția sa ca istoric de artă și susținător al proiectelor culturale mussoliniene de exaltare a ideii imperiale romane, la excavarea și restaurarea Mausoleului și a Forului lui Augustus din Roma. Este de la sine de imaginat impactul pe care seminariile și prelegerile lui Giglioli le-au avut asupra tânărului studios al istoriei antice care la vremea aceea era G. G. Mateescu și rolul formativ fundamental pe care excursiile de studii în centrele etrusce din jurul Romei conduse de acesta, le-au exercitat asupra experienței de epigrafist și topograf a bursierului român.

De altfel, la specializarea în topografie romană a primelor generații de bursieri ai Școlii Române din Roma a contribuit și secretarul acesteia, Giuseppe Lugli, membru corespondent din 1924 al Pontificia Accademia di Archeologia, care din al doilea an de funcționare al instituției susținea în fiecare joi seara conferințe cu proiecții în sala bibliotecii Școlii, axându-și prelegerile pe prezentarea diverselor monumente din Roma și Italia, cu care se familiarizase în calitate de profesor de topografie romană⁵⁴.

Un loc aparte în activitatea primilor patru bursieri ai Școlii Române din Roma, Panaitescu, Nicorescu, Mateescu și Marcu, l-a constituit colaborarea la volumul de studii privitoare la România, publicat în 1923 de revista „L'Europa Orientale” din Roma. Inițiativa editării acestui volum de *Studi sulla Romania* a aparținut Institutului pentru Europa Orientală din Roma, fondat în ianuarie 1921, prin contribuția lui Amedeo Giannini⁵⁵, șeful biroului de presă al Ministerului de Externe italian, cu scopul de a facilita contactele între intelectualitatea italiană și elitele culturale ale națiunilor sud-estului european, în spiritul favorizării prezenței culturale și politice a Italiei în Europa Orientală⁵⁶. Având la origine o idee

din Villa Giulia și preda topografia antică la Universitatea din Roma (unde va ocupa din 1925 catedra de istoria artei clasice), Giglioli și-a adunat material pentru studiul său fundamental asupra artei etrusce (*Arte etrusca*), publicat în 1935.

⁵³ M. Pallottino, *Giulio Quirino Giglioli*, Roma, 1958, 46 p.

⁵⁴ AAR Dezbateri, 1923-24, ser. II, tom. XLIV, p. 134-135.

⁵⁵ L. Monzali, *Amedeo Giannini e la nascita della storia delle relazioni internazionali in Italia*, *Storia Contemporanea* 25, 1994, nr. 4, p. 493-525; Stefano Santoro, *La diplomazia italiana di fronte all'epurazione. Il caso di Amedeo Giannini*, *Italia Contemporanea*, nr. 216, 1999, p. 529-540.

⁵⁶ S. Santoro, *L'Italia e l'Europa Orientale. Diplomazia culturale e propaganda. 1918 – 1943* (Presentazione di Marco Palla), Milano, 2005, p. 37-38.

propagandistică, subsumată politicii culturale italiene a începutului anilor '20⁵⁷, Institutul pentru Europa Orientală a contribuit masiv, prin întreaga sa activitate, la dezvoltarea raporturilor dintre statele acestei regiuni și Peninsula. Adresat în primul rând emigrației ruse, masivă ca număr după primul război mondial, pentru care Amedeo Giannini l-a cooptat pe slavistul Ettore Lo Gatto, institutul – care număra între membrii comitetului său promotor, ca președinte, pe senatorul Francesco Ruffini, pe Giovanni Gentile, ca vicepreședinte, pe elenistul Nicola Festa, ca director și pe Ettore Lo Gatto, Zanotti Bianco, Giuseppe Prezzolini, în sfârșit, pe Amedeo Giannini, delegat al Ministerului de Externe – a fost organizat în secțiuni autonome⁵⁸, concepute pe criterii geografice și conduse fiecare de câte un specialist, urmând a tipări propriile publicații, pe linia generală deschisă de revista instituției, „L'Europa Orientale”.

În condițiile în care, imediat după înființarea Institutului pentru Europa Orientală, a fost promovată mai întâi direcția studiilor de slavistică, inițiatorul proiectului, Amedeo Giannini, considera utilă o cât mai rapidă diversificare și specializare geografico-națională a cercetărilor, publicațiilor și contactelor instituției, reclamând și o monografie asupra României, similară celei publicate de Oscar Randi pentru Iugoslavia⁵⁹, destinată în primul rând informării publicului italian. Deoarece o asemenea lucrare nu era încă pregătită, Giannini a avut inițiativa tipării unui volum de studii privitoare la țara noastră, al căror ansamblu să oglindească principalele aspecte ale României unificate⁶⁰. Colectivul de autori care au întocmit volumul a fost mixt, din partea italiană contribuind cu studii Amedeo Giannini și Oscar Randi, familiarizați deja cu problematica geopolitică a sud-estului european, Carlo Tagliavini, cunosător al realităților literare și filologice românești, precum și Valerio De Sanctis, care a elaborat un articol privitor la emigrația italiană din România, reliefând importanța acestor comunități în procesul de penetrare economică al Italiei în Balcani⁶¹. Autorii italieni au atins în primul

⁵⁷ În martie 1921 a fost fondat Institutul pentru Orient, parte componentă a aceluiași proiect, destinat studiului Orientului Apropiat, modelul fiind în fond al institutelor similare europene deja existente. G. E. Carretto, „Sapere” e „Potere”: *l'Istituto per l'Oriente (1921-1943)*, AnnCagliari 9, 1983, p. 209-230.

⁵⁸ A fost constituită în primul rând secțiunea slavă, condusă de Aurelio Palmieri până în 1926 (fost monah augustinian și expert în probleme religioase), iar după moartea sa de Lo Gatto. În 1927 ia ființă secțiunea română, condusă de romanistul Carlo Tagliavini, iar în 1931 cea finougrică (din păcate nefuncțională din cauza neînțelegerilor dintre conducătorul ei și Institut), cea baltică și cea albaneză, patronate de specialistul în limbi europene nord-orientale Paolo Emilio Pavolini, respectiv de glotologul Giacomo Devoto și, ultima, de un comitet compus din Amedeo Giannini, lingvistul Matteo Bartoli și geograful Roberto Almagià. Secțiunea slavă a publicat până în 1932 „Rivista di letterature slave”, celelalte sectoare tipărind serii de studii („Studi rumeni”, „Studi baltici”, „Studi albanesi”), inițiativa editorială fiind completată, din 1925, de „Studi bizantini” îngrijite de Aurelio Palmieri și de bizantinologul Silvio Giuseppe Mercati (Santoro, *op. cit.*, p. 39-42.).

⁵⁹ Oscar Randi, *La Jugoslavia*, Napoli, 1922.

⁶⁰ Amedeo Giannini, *Prefazione*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 7.

⁶¹ Valerio De Sanctis, *L'Emigrazione Italiana in Romania*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 211-222.

rând probleme legate de poziția României la Conferința de pace și recunoașterea unității naționale a acesteia sau aspecte privitoare la istoricul Constituției statului și la forma ei la începutul anilor '20, mesajul fiind cel al unei apropieri italo-române, reafirmându-se sprijinul Italiei în lupta pentru întregirea statală românească, susținere manifestată în trecut chiar cu riscul condamnării din partea Antantei, precum și atitudinea favorabilă în problema expresiei legii fundamentale a statului⁶². Din partea românească a fost cooptată în primul rând Academia Română, exprimată prin scrisul lui Nicolae Iorga, Nicolae Bănescu, Ion Bianu și Sextil Pușcariu – care au tratat aspecte legate de istoricul raporturilor politice româno-italiene, al romanității teritoriilor istorice românești, al vieții noastre științifice și al organizării acesteia, al culturii și literaturii române⁶³ – și apoi expresia cea mai pregnantă a tinerei generații de intelectuali români în formare, crescuți sub aripa înaltului for științific al țării, bursierii Școlii Române din Roma. Lor le-au fost încredințate articole propagandistico-informative și istorice cu destinație precisă, axate pe ideea latinității ca motiv istoric și argument politic, ulterior frecventată masiv de propaganda fascistă. După deschiderea pe care o oferea studiul bizantinistului N. Bănescu asupra tradiției romane în Dobrogea (în care sunt citate și ultimele contribuții ale lui Pârvan, *I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio*, „Ausonia”, Roma, 1921 sau *Sulle origini della civiltà romana*, „L'Europa Orientale”, 1922) este inserat studiul lui Emil Panaitescu referitor la rolul fundamental pe care cele două constante, latinitatea și creștinismul, le-au jucat în evoluția istorică a poporului român⁶⁴. Contribuția sa atinge astfel problema justificării istorice a apropierei italo-române, precum și a rolului de activ factor politic pe care conștiința și ideea latinității îl reprezintă, în contextul geopolitic al vremii, în care pericolul veleităților de supremație a Rusiei în bazinul mediteranean putea fi controlat doar printr-o politică activă a statelor occidentale în Europa de sud-est, un rol important revenind din această perspectivă României, primul stat pe care acest fenomen expansionist panrus îl întâlnește în cale. Din punct de vedere propagandistic, acesta este cel mai important material propus de partea românească⁶⁵, care oferă un răspuns poziției italiene, exprimate în substanță prin articolele lui Giannini și V. De Sanctis. Ar fi de remarcat faptul că directorul Școlii

⁶² Giannini, *L'Unità nazionale della Romania alla Conferenza della Pace*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 51-52; Idem, *La Costituzione Romana*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 90-91; Randi, *Lo Statuto del Regno di Romania*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 66-67.

⁶³ N. Iorga, *Rapporti politici tra l'Italia e la Romania (Appunti)*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 9-15; N. Bănescu, *La „Roma Nuova” alle foci del Danubio*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 93-100; Ion Bianu, *L'Accademia Romana*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 223-230; Sextil Pușcariu, *La letteratura romana*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 245-262.

⁶⁴ Emil Panaitescu, *Latinità e cristianesimo nell'evoluzione storica del popolo romeno*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 101-134.

⁶⁵ De reținut că Emil Panaitescu a funcționat în timpul Primului Război Mondial la oficiul de cenzură din Ministerul de Război, din ianuarie 1917 deținând funcția de șef al biroului de informații din acest minister. D. J. A. N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., Dosar prof. Emil Panaitescu, nr. 155, f. 13.

Române din Roma, Vasile Pârvan, nu apare între semnatarii volumului, probabil în condițiile în care acesta era o publicație de propagandă prin excelență. El a lăsat loc liber de exprimare mai tinerilor săi bursieri, care au completat panorama asupra României unite, oferită de Emil Panaitescu, cu studii privitoare la populația statului nou întregit (Paul Nicorescu)⁶⁶ și la problema minorităților naționale din cuprinsul acestuia (G. G. Mateescu)⁶⁷. Un amplu studiu de statistică economică asupra situației financiare a României unificate, deosebit de instructiv pentru companiile italiene și comercianții interesați în realitățile și posibilitățile oferite de România, a fost cuprins în volum, autorul său fiind economistul Costin Stoicescu⁶⁸. Contribuții ceva mai specializate au dat filologii Alexandru Marcu, George Pascu și Carlo Tagliavini, acestea fiind plasate în încheierea volumului, pentru a incita publicul italian la lectura literaturii moderne românești, reprezentate de Mihai Eminescu în primul rând, pentru a-l familiariza cu istoria scrisului românesc și a-i da o panoramă asupra apropiierilor de ordin artistic dintre cele două culturi, în special din perspectiva influențelor pe care o cultură majoră precum cea italiană o are asupra unei culturi europene minore⁶⁹.

Revenind la contribuția lui G. G. Mateescu din acest volum, *I romeni e le varie minoranze di Romania*, constatăm că este una dintre lucrările cele mai delicate de natură propagandistică, aprofundând datele statistice oferite de studiul lui Nicorescu asupra populației țării. De altfel G. G. Mateescu, în *curriculum vitae*-ul său, își și încadrează articolul la secțiunea materialelor de propagandă pe care le-a publicat, alături de o serie de articole cu conținut naționalist net, tipărite în anii imediat succesivi Marii Uniri în paginile ziarelor clujene. A fost cooptat pentru redactarea unui asemenea studiu tocmai datorită experienței sale de la Cluj, de autor de manuale de geografia și istoria României, redactate în conformitate cu standardele Resortului Cultelor și al Instrucțiunii Publice⁷⁰. Articolul lui Mateescu încearcă să dea o panoramă asupra situației minorităților naționale din România, rezultat direct al unei evoluții istorice specifice, întâlnită de altfel în marea parte a

⁶⁶ P. Nicorescu, *La popolazione della Romania*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 135-146.

⁶⁷ Mateescu, *I romeni e le varie minoranze di Romania*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 147-168.

⁶⁸ C. Stoicescu, *La situazione finanziaria della Romania*, în *Studi sulla Romania*, p. 169-210. Alături de studiul lui Giannini referitor la problema unității naționale românești la Conferința de Pace și de micromonografia despre Eminescu a lui Tagliavini, este articolul cel mai amplu din volum, oglindind direcțiile de interes ale politicii italiene în România.

⁶⁹ Alexandro Marcu, *Un pittore romeno all'Accademia di S. Luca: Giorgio Tatarescu*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 231-243; Giorgio Pascu, *Demetrio Cantemir*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 263-278; Carlo Tagliavini, *Michele Eminescu*, în *Studi sulla Romania*, Napoli, 1923, p. 279-337.

⁷⁰ Pentru problema manualelor de geografie și istorie a României în învățământului primar și secundar din Transilvania vezi Gheorghe Iancu, *Învățământul primar și secundar în Transilvania în perioada activității Consiliului Dirigent*, AIIACluj, 1970, p. 254; idem, *The Ruling Council. The Integration of Transylvania into Romania. 1 918-1920*, Cluj-Napoca, 1995, p. 209-213.

regiunilor centrale și orientale ale continentului, unde enclavele etnice sunt frecvente și constituie o problemă în cadrul unei Europe a națiunilor. După o prezentare a elementului românesc, atât din perspectivă statistică, precum și istorică, a romanității din Peninsula Balcanică și a distribuției geografice a grupului etnic format și evoluat pe vechiul teritoriu al Daciei Traiane, G. G. Mateescu discută situația principalelor minorități ale României unificate și atitudinea acestora față de noua putere politică⁷¹, abordarea problemei dobândind în multe locuri o coloratură naționalistă. Este subliniată deplina libertate în care acestea își pot manifesta tradițiile și cultiva limba și cultura. Autorul exemplifică mult, mai ales în ceea ce privește minoritatea maghiară, prin starea și realitățile pe care le-a cunoscut și experimentat personal la Cluj⁷². Finalul articolului este un veritabil apel oficial la loialitate față de statul român, atitudine solicitată tuturor minorităților naționale din cuprinsul României unificate⁷³.

Anii petrecuți la Roma ca bursier al Școlii de acolo au însemnat pentru G. G. Mateescu, la fel ca pentru ceilalți tineri studiosi români, o etapă decisivă în formarea lor intelectuală, ghidată în mod constant și generos de Vasile Pârvan și de Academia Română.

Stagiul de specializare la Școala Română din Roma al lui G. G. Mateescu s-a încheiat în vara anului 1924, când acesta a revenit la Cluj cu un bogat material epigrafic, papirologic și literar pe tema aleasă pentru doctorat (tracii în Imperiul roman), redactându-și imediat lucrarea *I Traci nelle epigrafi di Roma*, publicată în primul număr al anuarului Școlii, „Ephemeris Dacoromana”⁷⁴. Aceasta a fost și producția științifică prezentată ca teză de doctorat în toamna anului 1924. Doctoratul a fost susținut de G. G. Mateescu, la Universitatea din București și nu la cea din Cluj, acolo unde își începuse programul de doctoratură, în condițiile în care îndrumătorul său, profesorul Vasile Pârvan, se fixase definitiv la Universitatea din capitală după perioada în care a contribuit la organizarea Universității românești din Transilvania. Cu materialul bogat și inedit adunat în anii de specializare romani, Mateescu și-a trecut doctoratul la 15 octombrie 1924, fiind proclamat de comisia compusă din profesorii V. Pârvan, G. Murnu, D. Evolceanu, I. Valaori și I. Ursu, doctor „magna cum laude” în istoria antică⁷⁵.

⁷¹ Mateescu, *op. cit.*, p. 156, 159.

⁷² *Ibidem*, p. 156-157.

⁷³ *Ibidem*, p. 168.

⁷⁴ Mateescu, *I Traci nelle epigrafi di Roma*, ED 1, 1923, p. 57-290.

⁷⁵ D.J.A.N. Cluj, Univ. din Cluj, Fac. de Lit., doc. nr. 104-1925/26, f. 5v. „Îndemnat de noi – aprecia Vasile Pârvan în raportul său asupra tezei de doctorat a lui G. G. Mateescu, raport semnat și de G. Murnu și citit în Consiliul Facultății de Litere din București în octombrie 1924 – a se specializa în chestiunile privitoare la Traci, d-l Mateescu prezintă acum, în lucrarea foarte erudită, pe care o avem înaintea noastră, numai o parte restrânsă (deși sunt peste 200 pagini mari), din bogatul material epigrafic și papirologic, pe care l-a cules de zece ani încoace. D-l Mateescu stabilește, în lucrarea sa, însemnătatea elementului tracic la Roma, în special în armată, începând cu însăși garda imperială, dar și în viața civilă. Arată apoi rezistența destul de mare a acestui element la politica romană de desnaționalizare și asimilare și în excursuri numeroase fixează tracismul multor regiuni balcanice,

Lucrarea *I Traci nelle epigrafi di Roma* este de departe cea mai consistentă dintre cele cinci contribuții cu care a fost inaugurat „Anuarul” Școlii Române din Roma (*La tomba degli Scipioni* a lui Paul Nicorescu, p. 1-56; *Ioannes Chrysostomus et Plato* a lui St. Bezdechi, p. 291–337; *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV* elaborată de Alexandru Marcu, p. 338–386 și *Il ritratto di Decebal*, cercetarea lui Emil Panaitescu, p. 387-413). Deschiderea pe care mediul academic roman a oferit-o diverselor teme de specializare frecventate de „alumni”-i Școlii se observă și în cazul lui Mateescu, care îl folosește mult pe Julius Beloch, mai ales lucrările sale privitoare la populația Romei antice. Sunt citate și scrierile directorului Școlii Franceze din Roma, Jérôme Carcopino, cu care Mateescu a venit în contact în perioada de specializare în capitala Italiei, având aici posibilitatea să îi citească cele mai recente studii (în special din „Revue Archéologique”, 1923), sau publicațiile lui Roberto Paribeni, pe care Mateescu l-a putut audia în cadrul seriei de conferințe organizate la Școala Română din Roma. Dintre contribuțiile lui Paribeni, tânărul studios s-a aplecat din nou asupra celor mai recente, bazate pe informațiile obținute în urma ultimelor săpături arheologice (de exemplu *Culti e religioni in Roma imperiale secondo recenti scoperte archeologiche*, „Atene e Roma”, 1920).

Pentru investigația sa de factură onomastică privitoare la tracii în izvoarele epigrafice, punct de plecare pentru *Onomasticonul* spre care îl îndrumase Pârvan, Mateescu a putut consulta lucrarea celebrului papirolog Fr. Preisigke, *Namenbuch, enthaltend alle griechischen, lateinischen, ägyptischen, hebräischen, arabischen und sonstigen semitischen und nichtsemitischen Menschennamen, soweit sie in griechischen Urkunden (Papyri, Ostraka, Inschriften, Mumienbilder, usw.) Ägyptens sich vorfinden*, Heidelberg, 1922 – bogat indice al papirusurilor și monumentelor greco-egiptene, lucrare „caldă” încă, de recentă apariție, în momentul studiilor lui Mateescu la Roma – mulțumită disponibilității profesorilor Federigo Halbherr și Giuseppe Cardinali, care au comandat-o pentru biblioteca Școlii Arheologice Italiene din Roma și care i-au sprijinit demersul științific prin numeroasele sfaturi și indicații în problemele de istorie antică și epigrafie ridicate de cercetarea sa⁷⁶. Profesorul Giuseppe Cardinali i-a și apreciat favorabil rezultatele

socotite mai înainte ca mai puțin pătrunse de elementul acesta etnografic [...] Erudiția cu care d-l Mateescu își susține lucrarea e de mâna întâiu. D-sa corectează numeroase lecturi greșite ale predecesorilor săi. Literatura chestiunilor tratate e completă. Studiul său, care va apare în limba italiană în Anuarul Școlii Române din Roma, va avea un răsunset simpatice în apus, ca o dovadă de hărnicia și priceperea tinerei școale arheologice române din care d-l Mateescu face cu distincție parte. Recomand deci cu căldură lucrarea sa, așa de bine informată și așa de nouă, atențiunii Comisiunii, acordându-i în ce mă privește nota cea mai mare”; D.J.A.N. Cluj, Dosar G. G. Mateescu, nr. 127, f. 16, 16v.

⁷⁶ “Il titolo di questo copiosissimo catalogo onomastico – scia G. G. Mateescu referitor la *Namenbuch* – parla da se; è superfluo dunque accentuarne l'utilità. Degli oltre 17.000 nomi, 8.000 sono greci (o grecizzati) e 920 romani, come lo dice l'autore stesso [...] morto poco fa. La raccolta di Traci che potei ricavarne è veramente importante. Io sono stato in grado di consultarlo mercé la gentilezza dei ss. professori Federigo Halbherr e Giuseppe Cardinali, i quali lo ordinarono, per la biblioteca della Scuola Arheologica italiana di Roma (costa la bellezza di 7 dollari). Perciò rivolgo a loro i miei vivi ringraziamenti, come anche per i dotti consigli che mi hanno offerto riguardo a certi

muncii sale în anii romani și utilitatea lucrărilor lui Mateescu în informarea studenților săi italieni⁷⁷.

Accesul la fondurile de carte ale instituțiilor romane aflate în amiabile raporturi cu Școala Română din Roma nou creată, grație prestigiului academic și contactelor personale ale directorului ei, academicianul Vasile Pârvan, constituia unul dintre avantajele de care se bucurau bursierii săi. Așa spre exemplu, tot pentru această lucrare prezentată apoi ca cercetare doctorală, G. G. Mateescu a putut consulta dizertația lui Lindley Richard Dean susținută la Princeton, *A study of the cognomina of soldiers in the Roman legions* (1916) – importantă pentru optima clasificare a legionarilor, care are în vedere și rubrici privitoare la originea lor etnică – teză destul de rară în bibliotecile de pe continent, în fondul de carte al Școlii Britanice din Roma, cu care institutul românesc întreținea optime relații⁷⁸.

Tinerii studioși care obțineau o bursă la Școala Română din Roma se bucurau nu numai de posibilitățile de cercetare oferite de mediul universitar roman, de bibliotecile și arhivele italiene. Prin intermediul directorului instituției mențineau un contact strâns cu Academia Română, materializat și în verificarea cunoașterii în țară a unor informații descoperite pe parcursul muncii de cercetare, prin apelul la specialiștii care le puteau oferi indicații utile. În efortul de investigație bazat pe surse epigrafice, dar în sfera onomasticii, având deci și o latură proximală lingvistică, G. G. Mateescu a primit și sprijinul lui Giandomenico Serra, lectorul de italiană de la Universitatea din Cluj, care în anii respectivi se ocupa de studierea numelor de familie italiene⁷⁹. Legat de mersul cercetării sale, Mateescu îl consulta în anumite chestiuni legate de variantele lingvistice ale numelor analizate⁸⁰.

Rezultat direct al preocupărilor lui Mateescu în domeniul istoriei tracilor și a stagiului la Roma au fost și cele două studii publicate de el, unul în al doilea volum al anuarului Școlii, intitulat *Nomi traci nel territorio scito-sarmatico*⁸¹, iar celălalt o monografie despre *Granița de apus a tracilor (Contribuțiuni toponomastice și epigrafice)*, tipărită în „Anuarul Institutului de Istorie Națională” după întoarcerea sa în țară, în 1926⁸².

Pe baza cercetărilor pentru aceste trei scrieri de remarcabilă consistență ale lui Mateescu s-a consolidat ideea unui alt proiect important, inițiat de tânărul

dati di antichità e di epigrafia greco-romana che mi riuscirono utilissimi in questo mio lavoro”. Mateescu, *op. cit.*, p. 60.

⁷⁷ Într-o scrisoare de mulțumire adresată de Giuseppe Cardinali lui G. G. Mateescu, răspuns la primirea volumelor tânărului cercetător român, profesorul italian îi scria acestuia din urmă: „Ebbi all'Università i Suoi studi così interessanti e ricchi di dottrina, di ingegno e di importanti risultati”. D.J.A.N. Cluj, Fond Univ. din Cluj, Fac. de Lit., Dosar prof G. G. Mateescu, nr. 127, f. 19.

⁷⁸ Mateescu, *op. cit.*, p. 71.

⁷⁹ G. Serra, *Per la storia del cognome italiano. Cognomi canavesani (Piemonte) di ferma collettiva in -aglia-ata-ato*, Dacoromania(Cluj) 3, 1924, p. 523-549; 4, 1927, p. 617-640.

⁸⁰ Mateescu, *op. cit.*, p. 169.

⁸¹ ED 2, 1924, p. 223-238. Lucrarea, punctul de început pentru *sinteza Onomasticon Thracicum*, stabilea o listă a numelor trace din inscripțiile aflate pe teritoriul Rusiei meridionale.

⁸² AIN 3,1924-1925 (1926), p. 377-491.

bursier încă din anii de specializare la Roma, la sugestia lui Vasile Pârvan și sub directul patronaj al Academiei Române. Este vorba de *Onomasticon Thracicum*, un repertoriu de nume trace, personale și geografice, lucrare pentru care s-a fixat un premiu al Academiei Române, ea fiind destinată publicării ca primul număr al Bibliotecii Școlii Române din Roma. Inițiativa a rămas, din păcate, nefinalizată – atât volumul cât și colecția –, în urma decesului lui Pârvan și, doi ani mai târziu, al lui G. G. Mateescu.

Perioada în care a fost elev al Școlii Române din Roma a marcat pozitiv și decisiv cariera științifică ulterioară a lui G. G. Mateescu, atât din punctul de vedere al direcțiilor de cercetare urmate, al suportului metodologic și bibliografic pe care au fost fundamentate, dobândit prin sprijinul lui Vasile Pârvan, directorul acestei instituții, prin frecventarea profesorilor recomandați de acesta în mediul italian, cât și din perspectiva ascensiunii sale în viața universitară și academică.

GEORGE G. MATEESCU – BOURSIER DE L'ÉCOLE ROUMAINE DE ROME (1922–1924)

RESUME

Cette contribution présente la vie et l'activité du professeur G.G. Mateescu qui, tout comme Emil Panaitescu, Paul Nicorescu et Alexandru Marcu – a été un des membres de la première génération d'*alumni* de l'École Roumaine de Rome. Disciple de Vasile Pârvan, G.G. Mateescu a commencé son parcours scientifique avec une spécialisation en histoire universelle, histoire antique et archéologie. Encouragé par son maître, Vasile Pârvan, il s'est investi dans le travail d'exploration archéologique sur le terrain à Ulmetum, Histria et Callatis. Passionné par l'histoire des thraces, G.G. Mateescu a suivi les cours/ de grands épigraphistes comme Cardinali ou Halbherr, mais aussi les cours d'histoire grecque et romaine de professeurs Karl Julius Beloch et Ettore Pais. Le séjour à Rome en tant que membre de l'École a représenté pour G.G. Mateescu, comme d'ailleurs pour les autres jeunes chercheurs roumains, une étape décisive dans leur formation intellectuelle, formation encadrée constamment et avec générosité par Vasile Pârvan et par l'Académie Roumaine.